

КРИТИКА ТА БІБЛІОГРАФІЯ

Володимир Ляхоцький

ІВАН ОГІЄНКО (митрополит Іларіон):
показчик архівних джерел

К., 1998. — 80 с. ("Архівні та бібліографічні джерела
української історичної думки", вип. 1)

Кожний з науковців, хто присвятив себе справі історичного пізнання, добре знає, що заповнення "білих плям" вітчизняної історії — процес досить складний і довготривалий. Особливо багато часу забирає підбір матеріалів, які дають змогу всебічно висвітлювати обрану проблему. Дослідникам доводиться опрацьовувати великий обсяг документів. Особливо це стосується тих тем, які ще десятиріччя тому вважалися "закритими", зокрема, проблематики Української революції, а також життя і діяльності культурної еліти українського народу першої половини ХХ ст., яка після поразки національної революції була змушена емігрувати. Багато років вітчизняні історики не мали змоги займатися вивченням процесів розбудови національної держави та духовного відродження українського народу, які розпочалися після Лютневої революції 1917 р. у Росії.

Нині українські вчені досить активно розробляють цю тематику. В процесі наукового пошуку доводиться долати певні труднощі, пов'язані зі збиранням та опрацюванням інформації, яка міститься в архівних документах. Ідеться не лише про те, що справи та фонди, якими професійно не займалися впродовж десятиліть, не підібрані і не оброблені належним чином. Революційні хвилі, що охопили Україну після 1917 р., змушували уряд УНР, окремих діячів національного руху часто змінювати місця свого перебування. Внаслідок цього документи, які стосуються періоду Української революції, опинилися в багатьох місцевих архівах.

Тому серед численних публікацій, автори яких ставлять собі за мету дослідити маловідомі періоди вітчизняної історії рецензована книга займає особливе місце. Це невелике за обсягом видання (80 с.) має науково-довідковий характер і відзначається високим ступенем інформативності.

Сьогодні, коли в історичній науці відбувається процес олюднення, розвиток бібліографістики як окремої її галузі набуває особливого значення. До нас повертаються забуті імена видатних діячів української культури, серед яких є постать І. Огієнка.

Все це надає рецензованій книзі неабияку наукову і практичну цінність. Автор здійснив повний огляд документів, що зберігаються у вітчизняних архівах, і виділив з них ті, які торкаються життя та діяльності І. Огієнка. В огієнкознавстві подібна публікація здійснена вперше, що робить показник серйозним внеском у розвиток сучасної історичної науки.

Умовно книгу можна поділити на дві частини. Перша — це стаття, в якій автор коротко знайомить читача з основними віхами життєвого шляху вченого і яка надає цьому, на перший погляд суто довідковому виданню, наукову цінність. В. Ляхоцький з наукових позицій обґрунтовує своє

бачення періодизації біографії І. Огієнка. За основу він узяв хронологічно-проблемний метод, який не лише розбиває життєвий шлях митрополита Іларіона на певні часові відрізки, але й визначає основний зміст кожного періоду, ті проблеми, якими займався вчений у той час.

З цією концепцією цілком можна погодитись, оскільки життя такої багатогранної особистості, якою був І. Огієнко, не можна розглядати за спрощеними критеріями, що донедавна користувалась історична наука: тільки за місцем проживання (вітчизняний та еміграційний періоди) або за соціальним статусом (світський і духовний). Вищезазначене стосується і спроб періодизації біографії І. Огієнка на підставі тільки проблемного методу, визначаючи кожний період за напрямками діяльності. Адже, як справедливо зазначає В. Ляхощкий, вирішенню деяких проблем І. Огієнко приділив усе своє життя, повертаючись до них час від часу. Тому можна погодитися з автором, що застосовувати подібні спрощені періодизації можна лише в рамках певного дослідження.

Так, наприклад, ні один з вищенаведених принципів періодизації, крім хронологічно-проблемного, не може слугувати критерієм при висвітленні польського періоду життя І. Огієнка (1920—1944 рр.). Проживаючи в межах однієї держави, вчений в цей час змінює декілька місць роботи, займається дослідженнями з різних наукових напрямів, не залишаючи наукових пошуків і після прийняття духовного сану. Тому насичений подіями польський період життя І. Огієнка автор рецензованої праці розбиває на три часові відрізки, кожний з яких наповнений власним змістом. Те ж саме можна сказати і про роки, проведені в Україні, коли в 1917 р. І. Огієнко тимчасово припиняє активну наукову діяльність і поринає у вирішення державотворчих завдань.

Друга частина книги присвячена переліку архівних установ, фондів і справ, в яких зберігаються документи, пов'язані з життям і діяльністю видатного вченого. Автор дає стисле анотування документів, визначаючи основну їхню проблематику, а також хронологічні рамки. Це дає можливість дослідникам займатися вивченням різних аспектів творчості І. Огієнка, не втрачаючи часу і зайвих зусиль на пошук необхідних джерел.

По суті, покажчик є своєрідним путівником по українських архівах для вчених-огієнкознавців. Він несе в собі інформацію про документи, які зберігаються у 87 фондах 17 державних архівних установ. У межах одного фонду джерела подані за хронологічним принципом із зазначенням їх основного змісту, що робить покажчик зручним у користуванні. На підставі стислих анотацій дослідники мають змогу визначити, де зберігаються документи, які характеризують різні аспекти життя та творчості багатогранної особистості.

Так, основний комплекс джерел, які стосуються діяльності І. Огієнка як політика, державного діяча, зосереджено в Центральному державному архіві вищих органів влади й управління України. У фондах Державного архіву м. Києва зберігаються документи, що відтворюють період навчання та процес становлення І. Огієнка як вченого. Матеріали, що знаходяться у Центральних державних історичних архівах міст Києва та Львова дають змогу дослідити внесок вченого у розвиток української культури.

На протязі всього свого життя і в Україні, і в еміграції І. Огієнко займався видавничою справою. Документи, що характеризують цей напрям його діяльності, відклались у ЦДАВО, ЦДІА м. Львова, Львівській науковій бібліотеці ім. В. Стефаника.

Покажчик стане у пригоді не тільки дослідникам-огієнкознавцям, а й тим, хто займається вивченням різних аспектів руху за відродження Укра-

їнської автокефальної православної церкви. Діяльність І. Огієнка як релігійного діяча можна дослідити на підставі джерел, що зосереджені у ЦДАВО, ЦДІА м. Львова, Державному архіві Київської області.

Варто звернути увагу на рецензовану книгу і тим історикам, які вивчають процес розвитку національної освіти, а також дослідникам різних аспектів періоду Української революції, особливо його останнього етапу. Фонд 1131 у ЦДАВО відтворює діяльність однієї з малодосліджених структур виконавчої влади — Головноуповноваженого уряду УНР у Кам'янці-Подільському, посаду якого у 1919—1920 рр. обіймав І. Огієнко.

Книга буде корисною й для тих, хто досліджує духовні процеси, які відбувались у ХХ ст. в Україні та поза її межами серед української еміграції. Серед всього комплексу джерел, що зберігаються у вітчизняних архівах, великий обсяг займає епістолярна спадщина митрополита Іларіона. Перелік адресатів, з якими листувався І. Огієнко, а також головних проблем, яким присвячені ці листи, дає змогу вченим-бібліографістам, що вивчають діяльність інших видатних представників української духовної еліти, відшукати потрібні їм матеріали.

Незаперечною заслугою автора-упорядника є заснування фонду митрополита Іларіона у Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України, де зберігається близько 600 документів та їх копій періоду 40—60-х років, які В. Ляхощко вдалося отримати завдяки співпраці з митрофорним протоіреєм Української греко-православної церкви в Канаді, професором Т. Міненком (Вінніпег) над збірником епістолярної спадщини І. Огієнка.

Копітку роботу, яку провів автор покажчика, важко переоцінити. Вже побіжний перегляд джерел дає змогу уявити багатогранність особистості видатного українця і визначити ті напрями його діяльності, які ще недостатньо вивчені.

Покажчик архівних джерел “Іван Огієнко (митрополит Іларіон)” є першим виданням нової серії “Архівні та бібліографічні джерела української історичної думки”, спільну працю над якою розпочали Український державний науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства й історичне товариство Нестора-літописця. Це дає підстави сподіватися, що невдовзі наукова громадськість отримає можливість користуватися подібними покажчиками по українських архівах і з інших маловивчених проблем вітчизняної історії.

О. В. ЛИХОЛАТ (Київ)